

УДК 378.014.25(477+4)

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Суліма Є.М., д. філ. н., професор,
член правління

Бізнес школа «DKLex Academy» (Таллінн)

У статті зроблено аналіз інтернаціоналізації вищої освіти в контексті сучасних тенденцій цивілізаційного розвитку, виявлено реалії та перспективи цього процесу, встановлено, що явище інтернаціоналізації є різноплановим, суперечливим і неминучим для діяльності сучасного закладу вищої освіти; визначено гальмівні чинники й показники діяльності.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, Болонський процес, Європейський освітній простір, Асоціація європейських університетів.

В статье сделан анализ интернационализации высшего образования в контексте современных тенденций цивилизационного развития, выявлены реалии и перспективы этого процесса, установлено, что явление интернационализации является разноплановым, противоречивым и неизбежным для деятельности современного учреждения высшего образования; определены сдерживающие факторы, а также показатели деятельности.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, Болонский процесс, Европейское образовательное пространство, Ассоциация европейских университетов.

Sulima Ye.M. INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF MODERN TENDENCIES OF CIVILIZATIONAL DEVELOPMENT

Given article provides the analysis of internationalization of Higher Education in the context of modern tendencies of civilizational development, fundamentals has been discovered and perspectives of this process have been clarified. It has been established that the phenomenon of internationalization is diverse, contradictory and inevitable for the activity of a modern institution of higher education.

The indicators of internationalization in the activity of the university were determined: attraction of foreign partners to different activities; conclusion of bilateral partnership agreements; internship for teachers and students; teacher's, student's and staff mobility; participation in international scientific projects; scientific publications abroad; membership in international professional and scientific organizations; international scientific conferences; seminars, trainings; the ratio of the number of students who have international foreign languages certificates, as well as those studying in programs certified by international agencies and the total number of students; the number of foreign (mobile) students receiving higher education at the university in relation to the total number of students, etc. The pace of our country's entry into the worldwide and European educational societies is reduced due to insufficient funding and logistical support of universities (in particular ICT tools); lack of real support for innovations in their activities by the state; low level of awareness of the scientific and educational community in Ukraine regarding the realities and personal prospects of the process of internationalization, as well as the lack of knowledge of foreign languages by students and teachers; passivity; stereotypical ways of thinking among teachers and authorities of higher education institutions.

Key words: globalization, internationalization, Bologna Process, European Educational Space, European University Association.

Постановка проблеми. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. освіта стала пріоритетним предметом розгляду для національної та міжнародної політики. Реалії українського освітнього простору визначені тенденціями культурно-історичного поступу у світі, серед яких актуальними сьогодні є глобалізація світу і глобалізація освіти, розвиток міжнародних проектів і зв'язків у галузі освіти, інтеграція європейського освітнього простору тощо. Новий етап європейської освітньої політики розпочався в рамках Болонського процесу (1999 р.), міжнародної програми «Освіта та професійна підготовка 2010» (2000 р., засідання Єврокомісії в Лісабоні), створення Асоціації європейських

університетів (2001 р.). Основними тенденціями Лісабонської стратегії у формуванні Європейського освітньо-наукового простору є зміцнення європейської та глобальної співдружності, міжкультурне порозуміння, критичне мислення, політична й релігійна толерантність, гендерна рівність, демократичні та громадянські цінності тощо.

Одним із факторів становлення глобального простору вищої освіти й інтеграційних процесів у ній є зовнішня та внутрішня інтернаціоналізація освіти як експорт та імпорт освітніх послуг. Явище інтернаціоналізації вищої освіти є різноплановим, суперечливим і неминучим для діяльності кожного сучасного закладу вищої освіти,

причому реалізувати відкриті перспективи він (заклад) може на основі власної програми або стратегії інтернаціоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтернаціоналізації вищої освіти є предметом міжгалузевих досліджень в Україні та за її межами. Бібліографічний обсяг проблеми виявляє значну частку досліджень в інформаційно-аналітичних доповідях міжнародних конференцій дослідників Болонського процесу (остання відбулася в листопаді 2017 р. в Бухаресті), Статистичних щорічниках ЮНЕСКО, комюніке Конференцій міністрів освіти ЄС (з 2001 р. – кожні 2–3 роки) [12]; у пакеті документів з питань науки та освіти в українському законодавстві, зокрема в Законі України «Про освіту», де визначено основні умови інтернаціоналізації в поняттях: «автономія як право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування», «академічна свобода», «індивідуальна освітня траєкторія», «інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір», «освіта впродовж життя», «інклюзивна освіта» тощо [2], у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», упровадження якої визначено метою «введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців; сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні» [8]. Науково-дослідницька зацікавленість педагогів, соціальних філософів, соціологів, економістів спрямована на вивчення феномена інтернаціоналізації освіти в сучасних умовах цивілізаційного розвитку України і світу, організацію, зміст, дидактичне, економічне забезпечення навчального процесу вищої школи, стратегію його реформування відповідно до викликів соціокультурного буття людини та спільноти, а саме: Уна Странд Вігарсдоттір характеризує події в Болонському процесі як досягнення на виклики в Європейському просторі вищої освіти [9]; О. Локшина простежує освітні стратегії Європейського Союзу в процесі їх становлення та розвитку [4]; Н. Мешко, О. Присвітла розглядають економічний аспект інтернаціоналізації як домінанту розвитку глобального ринку освітніх послуг [5]; О. Нітенко визначає інтернаціоналізацію вищої освіти як фактор розвитку сучасного університету [6]; М. Полюжин аналізує важливість Лісабонської угоди (1997 р.) для Болонського процесу, яка «декларує наявність та вагомість освітніх систем і має на меті створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма перевагами і здобутками

національних систем освіти і науки, зможе бути мобільною на європейському ринку праці» [7], тощо. Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми інтернаціоналізації вищої освіти, не повністю розглянутими залишаються суперечності, які в діалектичному розвитку цього глобального явища виникають між реаліями в українському та європейському просторі освіти, що й визначило вибір теми цієї статті.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз інтернаціоналізації вищої освіти в контексті сучасних тенденцій цивілізаційного розвитку. У межах визначеної мети вирішено такі завдання: визначити сучасні тенденції цивілізаційного розвитку європейської вищої освіти, в контексті яких виявити реалії та з'ясувати перспективи процесу інтернаціоналізації вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта завжди функціонує в тісній взаємодії систем найвищого рівня складності: особистість – культура – суспільство, а тому визначення сучасних тенденцій, реалій і перспектив цивілізаційного розвитку європейської вищої освіти здійснюємо у смисловому полі понять: «глобалізація», «Європейський Союз», «Болонський процес», «євроінтеграція», «Європейська асоціація університетів», «освітній продукт», «імпорт освітніх послуг», «експорт освітніх послуг», «академічна мобільність», «інклюзивне навчання», «іноземний студент», «мобільний студент» тощо.

Прискорення розвитку науково-технічного потенціалу є одним із пріоритетних напрямів діяльності Європейського Союзу. Політико-правові та організаційні аспекти глобальних інтеграційних процесів сучасного світу на європейському континенті протягом останніх десятиліть закріплені в Лісабонській стратегії, учасники якої вважають, що вища освіта повинна відігравати життєво важливу роль у збереженні миру, взаєморозуміння й толерантності, а також у створенні взаємного довір'я між народами та державами [7]. Тенденції розвитку глобалізаційних процесів реалізуються в інтернаціоналізації освіти, зокрема вищої, утверджують роль університету як соціального інституту, суб'єкта навчально-наукової діяльності, посилюють необхідність інтеграції в міждержавному (міжнародному, міжкультурному, міжуніверситетському) просторі та формування в національних освітніх системах освітнього продукту стандартизованої якості, інтегрований і уніфікований характер якого забезпечує випускників відповідний рівень конкурентних переваг на національному та глобальному ринках праці.

Професор університету Лунд (Швеція) Ян Олоф визначає інтернаціоналізацію вищої освіти як процес досягнення нею рівня міжнародного, міжкультурного та глобального масштабів, що включає в себе освітні цілі й функції, ґрунтується на таких принципах: соціокультурному – поглиблення знань про інші культури, сприяння міжнародного порозуміння тощо; політичному – формування майбутніх політичних і налагодження економічних зв'язків; економічному – досягнення рівня конкурентоспроможності випускників на глобальному ринку праці; академічному – розширення міжнародного масштабу наукових досліджень, академічних горизонтів, залучення до навчання кращих студентів тощо [3].

Інституційний розвиток інтернаціоналізації вищої освіти підтримує Асоціація європейських університетів через різноманітні проекти й послуги відповідно до пунктів Міжнародної програми (2006 р.), у якій пріоритетом визначено діалог і співпрацю між університетами та глобальними партнерами поза межами кордонів Європи [13].

Підвищення освітньої місії європейських університетів здійснюється на основі принципів, що відповідають природі університету та його діяльності в нових культурно-історичних умовах: відкриття й розвиток нових знань шляхом наукових досліджень; розповсюдження та застосування цих знань через освіту; отримання ширшого й диверсифікованого навчального досвіду та викладання; пошук та утвердження інноваційних форм передачі знань; розвиток університетських цінностей: академічної свободи, толерантності, інклюзивності і відкритості, наприклад, у кампанії «Європейські університети для відкритого світу» тощо [10].

У сучасних умовах інтернаціоналізації вищої освіти, як зазначає доктор Уна Странд Вігарсдоттір в аналізі розвитку Болонського процесу в європейському просторі, обов'язки університету, окрім іншого, пов'язані з розвитком інклюзивної освіти, заснованої на демократичних цінностях і правах людини, мобільності як інструмента їх реалізації [9]. Інклюзивна освіта як освіта для всіх є реалією процесу інтернаціоналізації освіти, утверджує ідею полісуб'єктності, людської гідності, співпраці в освітньому середовищі, долає відчуження, гармонізує його та суспільство загалом, про що йдеться в Саламанській декларації і рамках дій з освіти осіб з особливими потребами (Саламанка, Іспанія, 1994 р.). Українське законодавство (Закони України «Про освіту», 2017 р., «Про вищу освіту», зм. 2016 р., Концепція розвитку інклюзив-

ної освіти, 2010 р. тощо) забезпечує можливість інклюзивного навчання як систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Офіційним представником університетського сектору в рамках Болонського процесу є Асоціація європейських університетів, до складу якої сьогодні входить 850 членів із 47 країн Європи, у т. ч. 30 вищих навчальних закладів України [1]. Основними пріоритетами роботи Асоціації є побудова Європейської зони вищої освіти в рамках Болонського процесу; дослідження та інновації; інтернаціоналізація вищої освіти й наукових досліджень; підвищення якості роботи європейських університетів; відповідний менеджмент, автономія і стабільне фінансування [11].

Інтернаціоналізація – це передовсім можливість навчатися, стажуватися у вищих навчальних закладах іноземних держав, розкриває для студентів, викладачів перспективи розширити свої знання й поліпшити власні шанси на вітчизняному чи світовому ринках праці. А тому мобільність студентів та аспірантів, збільшення числа іноземних студентів і тих, хто навчається за кордоном, стає важливою стратегією розвитку вищої освіти в різних державах.

У робочій програмі Європейської асоціації університетів 2016/17 рр. гаслом «Сильні університети для сильної Європи» визначено роль університетів як ключових суб'єктів суспільства. Пріоритетним напрямом діяльності Асоціації у 2017/18 рр. є забезпечення якості й удосконалення методів навчання. А у 2017/19 рр. у просторі країн-членів Асоціація проведе міністерські зустрічі, конференції ректорів національних університетів, метою яких є утвердження ролі університетів у соціальній інтеграції та розширенні кола прав, свобод, повноважень громадян [13].

Низка державних і регіональних програм, які передбачають ініціативу та діяльність суб'єкта освіти в цій галузі в межах дії двосторонніх і багатосторонніх угод на різних рівнях, стимулює вдосконалення якості навчання й викладання, мобільність студентів. Найбільш відомими європейськими програмами є «Еразмус Мундус» (1987 р.), а з 1995 р. – «Сократ», «Темпус», «Леонардо да Вінчі II», «Еразмус+» (з 2014 р.) тощо. Відповідно до вимог Болонського процесу, в проекті «Ефект» особливий наголос зроблено на доступності навчання, його результатах та отриманих уміннях, а також загальній якості вищої освіти.

Проект сприяє більш чіткому розумінню того, як використовувати можливості для покращення викладання, не порушуючи різноманітні перспективи в конкретних національних, інституційних і дисциплінарних ситуаціях [10]. Отже, ініціативи та наслідки проектів створюють основу для співпраці й обговорення шляхів удосконалення процесів навчання та учіння в просторі європейської вищої освіти.

Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні і світі відкриває низку перспектив для вищого навчального закладу, студентів і викладачів, а саме: посилення взаємозв'язку між викладанням, навчанням і науковими дослідженнями; реалізація творчого, професійно-фахового потенціалу особистості, що є однією з основних цілей вищої освіти в мінливіх обставинах сьогодення; формування компетенцій відповідно до вимог сучасного ринку праці та здатність до набуття нових компетенцій упродовж життя.

Ефективність процесу інтернаціоналізації вищої освіти пов'язана з низкою чинників, одним із яких є рівень економічного розвитку, кошти, виділені на освіту, чисельність іноземних студентів, рівень витрат на науково-дослідні роботи тощо. З'ясувати рівень ефективності процесу інтернаціоналізації в тій чи іншій країні Н. Мешко та О. Присвітла пропонують на основі співвідношення кількості національних студентів, що навчаються за кордоном, і міжнародних студентів у цій країні, а також за рівнем витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Цей показник дає змогу оцінити потенціал держави щодо імпорту чи експорту освітніх послуг на міжнародному ринку вищої освіти, що є ознаками інтернаціоналізації. Лідерами-експортерами постачання освітніх послуг у Європі є Великобританія, Швеція та Німеччина, а Україна є імпортером освітніх послуг, однак з 2009 р. кількість міжнародних студентів, що здобувають вищу освіту в нашій державі, поступово збільшується. Високий рівень витрат на науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи має місце серед країн Європи: у Фінляндії, Данії, Швеції – понад 3% внутрішнього валового продукту, в Україні цей показник становить менше ніж 1% [5].

Отже, показниками інтернаціоналізації в діяльності університету можна вважати залучення іноземних партнерів до різних видів діяльності, укладені партнерські угоди, стажування за кордоном викладачів і студентів, мобільність викладачів, студентів, участь у міжнародних наукових проектах, наукові публікації за кордоном, членство в міжнародних професійно-наукових організаціях, міжнародні наукові конференції,

семінари, тренінги, створення інклюзивного освітнього середовища, співвідношення кількості студентів, які мають міжнародні сертифікати з вивчення іноземних мов, а також тих, хто навчається за програмами, які сертифіковані міжнародними агенціями, і загального числа студентів, кількість іноземних (мобільних) студентів, які здобувають вищу освіту в університеті, у співвідношенні до загального числа студентів тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи сучасний стан інтернаціоналізації вищої освіти в контексті сучасних тенденцій цивілізаційного розвитку в Україні та світі, поряд із позитивними реаліями спостерігаємо також перспективи деяких труднощів, які ускладнюють отримання високого рівня ефективності процесу. Недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення університетів (зокрема засобами ІКТ), відсутність реальної підтримки інновацій у їхній діяльності з боку держави, низький рівень інформованості науково-освітньої громади в Україні щодо реалій та особистісних перспектив процесу інтернаціоналізації, а також недостатнє володіння студентами й викладачами іноземними мовами, пасивність, стереотипність мислення серед педагогів і керівників закладів вищої освіти знижують темпи входження нашої країни у світове та європейське освітнє товариство. Перспективою подальших досліджень буде проблема локалізації небезпечних наслідків, які можливі в процесі інтернаціоналізації вищої освіти для України, зокрема запобігання «витіканню» інтелекту в Європейський простір вищої освіти й на зарубіжні ринки праці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асоціація університетів Європи. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Асоціація_університетів_Європи.
2. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Інтернаціоналізація вищої освіти. URL: <http://www.univ.kiev.ua/news/7990>.
4. Локшина О.І. Освітня стратегія Європейського Союзу: історія та сучасність. Наукові і освітянські методології та практики: збірник наукових праць. Київ: ЦГО НАН України, 2007. Випуск 3. 570 с. С. 37–48.
5. Мешко Н., Присвітла О. Інтернаціоналізація як домінанта розвитку глобального ринку освітніх послуг: економічний аспект. URL: www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2015/6.pdf.
6. Нітенко О. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету. Освітнологічний дискурс. 2015. № 2. С. 205–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2015_2_22.
7. Полюжин М. Лісабонська конвенція як першоджерело Болонського процесу. Інтеграція в європей-

ський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф.Г. Вашука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с. С. 43–58.

8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>.

9. Developments in the Bologna Process: Achievements and challenges in the European Higher Education Area / Dr Una Strand Viðarsdóttir [Ministry of Education, Science and Culture, Iceland]. URL: http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2017/05/Developments-in-the-Bologna-Process-and-the-way-forward_Una-Strand-Vidarsdottir.pdf.

10. Enhancing the education mission of European universities: A proactive response to change. URL: http://www.eua.be/Libraries/default-document-library/web_effect-principles-one-pager16102017.pdf?sfvrsn=2.

11. EUA. European University Association. URL: <http://www.eua.be/About.aspx>.

12. How does the Bologna process work. URL: <http://www.ehea.info/pid34247/how-does-the-bologna-process-work.html>.

13. Internationalisation & Global Activities. URL: <http://www.eua.be/policy-representation/internationalisation-of-he-and-research.aspx>.